

However, against the background of scientists' identification of a certain number of regions in Ukraine, it is emphasized that the mechanical division of the country into regions is rather unproductive and often stands in the way of the consolidation of a political nation. The historical and modern ethno-political processes in the regions that are the most ethnically diverse are highlighted and analyzed, since it is here that there is a potential for conflict, which can become an obstacle on the way to the consolidation of the country. In particular, these are the following regions of Ukraine: Transcarpathia, Bukovyna, Volyn, Galicia, Odesa, Kherson, Kharkiv, Donbas and Crimea. However, overcoming problems in the field of ethno-political relations requires the state to have an effective and efficient ethno-national policy of civil consolidation around common values and interests. The latter should take into account both the interests of the meaningful ethnic group and national minorities living on the territory of the country. Especially, taking into account the processes related to the integration of Ukraine into the European community.

Keywords: regional features, ethno-political processes, ethnic groups, national consolidation, history.

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.36.05>

УДК 323.1:001.102-049.5]:316.347(477)

Павло Горінов,

кандидат юридичних наук, доцент,

директор Навчально-наукового інституту права та політології,

професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0002-8294-2784; e-mail: p.v.gorinov@udu.edu.ua

Олександр Ярошенко,

аспірант Навчально-наукового інституту права та політології,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID:0009-0006-7587-8813; e-mail: o.v.yaroshenko@udu.edu.ua

ПОЛІТИЧНІ ЗНАННЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ ТА ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ

У статті здійснено теоретичний аналіз сучасного рівня політичних знань українського суспільства з акцентом на їхній ролі у національній консолідації в умовах протистояння новим викликам інформаційного та безпекового характеру, притаманним гібридній війні. Висвітлено основні шляхи посилення політичної освіти, правової обізнаності та інформаційної грамотності, що є ключовими для забезпечення національної стійкості та консолідації українського суспільства в умовах військової агресії. Особливість гібридної війни полягає в її комплексному характері, тобто використанні військових, політичних та інформаційних засобів, спрямованих на підриє національної безпеки як всередині країни, так і на міжнародній арені. Враховуючи ці виклики, автори наголошують на необхідності розробки науково-практичних рекомендацій щодо підвищення рівня політичних знань населення, що відтак сприятиме формуванню стійкої політичної культури та об'єднанню українського суспільства на основі спільної національної ідентичності.

Структура політичної освіти та культури є однією з ключових змінних у дослідженнях із політології, демократичних процесів та політичної комунікації, що надає їй значного наукового та практичного значення в контексті захисту інтересів держави у політичній сфері. Дослідження вказує на те, що політичні знання є складним політичним феноменом, розвиток якого вимагає системної роботи через інструменти політичної освіти, демократизації суспільного життя та самоорганізації громадянського суспільства зі залученням наявних політичних і громадських інституцій. На основі результатів дослідження запропоновано впровадження навчального курсу, що сприятиме формуванню політичної культури суспільства та набуттю політичних знань. Цей курс має поєднувати знання про політичні процеси та події, засвоєння демократичних європейських цінностей та традицій України, а також розглядати питання інформаційних загроз, методів їх нейтралізації та правового регулювання відповідних процесів. Констатовано потребу проведення системної інформаційної кампанії щодо протидії ворогу в інформаційній сфері та консолідації суспільства на базі спільних цінностей і цілей у протистоянні загарбнику.

Ключові слова: політична освіта, політичні знання, політичний феномен, національна консолідація, демократизація суспільних процесів, державотворення, національна ідентичність, інформаційні виклики.

Вступ. Актуальність запропонованого дослідження обумовлена зростаючим науковим і практичним інтересом до вивчення політики знань, політичної освіти та культури, а також до шляхів формування спільної національно-свідомої ментальності української нації як одного з ключових засобів протидії безпековим викликам. В сучасній науковій літературі

підкреслюється: «у час, коли наша країна стоїть на передовій оборони своєї незалежності від збройної російської агресії, питання стабільності правової системи та недоторканності її основоположних принципів набувають особливого значення» (Горінов, 2024).

Українська державність, хоча й є відносно молодою, спирається на багатовікову політичну культуру, що має спадщину, тому потрібно враховувати історичний досвід і традиції українського народу при формуванні політичного середовища. Важливо відзначити значний внесок журналістів, відповідних інформаційних агентств, політиків і дипломатів у цьому напрямку, а також інформаційні повідомлення глави держави В. Зеленського щодо політичних подій і процесів як в Україні, так і на міжнародній арені. Ці зусилля спрямовані на розвінчання інформаційних міфів і протидію дезінформації, що поширюється ворогом. Водночас, необхідно посилити політичне інформування суспільства та сприяння набуттю членами українського суспільства політичних знань через впровадження нових методів навчання, інформування громадян. Це передбачає проведення інформаційних роз'яснень, політичної освіти, формування навичок самоорганізації громадян, а також зміцнення співпраці між суспільством і ветеранами війни для ефективної протидії ворогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика політичних знань є комплексною та пов'язаною з питаннями політичної освіти, політичної культури та національної ідентичності. Теоретичні основи політичних знань розроблені представниками західної політології, зокрема L. N. Hoffman (2019), C. Boudreau (2012), A. Lupia (2012), D. Pastarmadzhieva (2024). Ці праці охоплюють питання визначення і систематизації політичних знань, а також дослідження їхнього впливу на демократичні інститути та процеси та роль в демократизації суспільства на прикладі аналізу зарубіжного досвіду.

В українській політологічній думці важливо відзначити здобутки наступних дослідників, які працюють над теорією політичної освіти, зокрема, Г. Зеленько (2011), І. Харечко (2013); досліджують питання формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни (Венгер, Постол, 2023); політична освіта як складова політичної соціалізації молоді (Пробийголова, 2008); питання інновацій в освітній сфері (Шуст, Філик, 2019), взаємодії громадянського суспільства із системою забезпечення інформаційної безпеки України (Череватюк, 2022). Окрему увагу заслуговує монографія під редакцією О. Рафальського та О. Майбороди «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни» (2023), де досліджуються розвиток політичної освіти і науки, а також ставлення суспільства до політичних інститутів, рівень політичної активності громадян.

Особливої уваги заслуговує прикладний внесок науковців і практиків у сфері політології, філософії, права щодо дослідження політико-правової культури демократичного типу (Бабкіна, 2011), питання етнополітики та національної стійкості в умовах війни (Волянчук, Ладний, 2023), питання правової освіти в умовах дії воєнного стану в Україні та роль викладання юридичних дисциплін у процесі модернізації системи освіти в Україні та шляхів становлення національної ідентичності (Горінов, Драпушко, 2022, 2023). Ці праці становлять основу для подальшого дослідження політичних знань, політичної культури в Україні та сприяють формуванню національної ідентичності в умовах сучасних викликів.

Мета дослідження полягає в аналізі політичних знань як ключового чинника національної консолідації та протидії інформаційним загрозам.

Методологічна основа цього дослідження охоплює аналіз наукової літератури, спрямований на виявлення ключових чинників, що впливають на формування політичних знань. У дослідженні застосовуються структурно-функціональний аналіз, системно-аналітичні методи, а також методи прогнозування та моделювання для вивчення специфіки процесу становлення спільної національної ідентичності в Україні.

Результати та дискусії. Формування базових політичних знань серед членів українського суспільства є фундаментальною складовою політичної культури. Цей процес відбувається через політичну освіту, активну участь у політичному житті та самоорганізацію. Однак слід відзначити, що українське суспільство наразі не володіє сталими базовими політичними знаннями, що є наслідком впливу тоталітарного минулого, а також історичних,

культурних, психологічних факторів. У світлі сучасних викликів та в інтересах перемоги, відбудови України, особливу увагу слід приділити саме набуттю та поширенню таких знань.

На сучасному етапі державотворення особливо важливим є розуміння динаміки ставлення суспільства до питань політичної освіти та знань. Дані опитування, проведеного Центром Разумкова в період з 21 по 27 вересня 2023 року в рамках проєкту USAID/ENGAGE, дозволяють зробити важливі висновки щодо цього питання (Більшість громадян України..., 2023). Зокрема, 82,4% респондентів висловилися, що «згодні» або «скоріше згодні» з важливістю політичних знань, а це підкреслює усвідомлення громадянами необхідності розуміння політичних процесів. Лише 11,2% опитаних мають протилежну думку, а 6,4% не змогли дати чітку відповідь, що свідчить про певну нерозвиненість політичної культури серед частини населення. Важливо зазначити, 65,7% респондентів вважають, що в Україні відсутня цілісна система політичної освіти, що б охоплювала доросле населення. Це свідчить про необхідність створення та впровадження системних підходів до політичної освіти. Проте, лише 16,8% опитаних висловили протилежну думку, а 17,4% залишилися невизначеними, що може вказувати на недостатню поінформованість або інтерес до цієї проблематики серед певної частини населення. Близько 30,8% респондентів готові брати участь у безкоштовних програмах політичної освіти для громадян. Це свідчить про певний рівень інтересу серед населення до поглиблення політичних знань та активної участі у політичному житті країни. Водночас, 21,9% опитаних обрали відповідь «можливо, не впевнений», що вказує на існування потенціалу для залучення більшої кількості громадян до таких програм за умов відповідної мотивації та підтримки. Однак, значний відсоток, а саме 35,9% респондентів, не готові брати участь у таких програмах, що може бути пов'язано з різними факторами, включаючи недовіру до політичних інститутів або недостатню поінформованість щодо важливості політичної освіти. Залишилися невизначеними 11,4% респондентів, що також заслуговує на увагу при розробці та впровадженні освітніх ініціатив у цій сфері (Більшість громадян України..., 2023).

Важливим аспектом є той факт, що більшість громадян (74,9%) вважають обов'язковим включення військово-патріотичного виховання до системи громадянського виховання в сучасних умовах, коли Україна стикається з безпрецедентними загрозами. Це свідчить про високу суспільну свідомість і розуміння значення національної безпеки. Проте, 11,4% респондентів не поділяють такої думки, що вказує на наявність різних поглядів у суспільстві. Крім того, 13,7% опитаних не змогли визначитися з відповіддю, що може бути пов'язано з недостатньою інформацією або складністю питання для пересічних громадян. Значна частка респондентів (73,6%) підтримує залучення ветеранів війни проти російського агресора до організації та реалізації програм, проєктів і заходів з громадянської освіти, підкреслюючи важливість використання їхнього досвіду й авторитету у вихованні нових поколінь. Водночас, 10,9% респондентів не згодні з цією пропозицією, що може вказувати на наявність певних соціальних або політичних бар'єрів у суспільстві. Решта 15,5% не змогли відповісти на це питання, що також свідчить про потребу в більшій обізнаності громадян щодо ролі ветеранів у сучасному суспільному житті (Більшість громадян України..., 2023).

На основі цього опитування фахівці дійшли висновку, що більшість громадян України визнають необхідність володіння базовими знаннями про політичний устрій і політику, що є необхідним для ефективного використання своїх конституційних прав і свобод. Громадяни також погоджуються з тим, що держава повинна забезпечити можливість отримання цих знань (Більшість громадян України..., 2023). Водночас викликає занепокоєння той факт, що зацікавленість у політичній освіті виявляє значно менша частина українського суспільства. Це відображає загальну тенденцію до зниження інтересу до освіти як до процесу набуття нових знань, що є тривожним сигналом не лише для України, але й для світової спільноти. Швидке поширення Інтернету та цифрових технологій сприяє формуванню культури споживання інформації, яка нерідко не вимагає критичного мислення або глибокого розуміння, що особливо негативно впливає на молодь і майбутні покоління.

Таким чином, на систему освіти покладаються великі сподівання щодо формування свідомого та політично активного суспільства, однак сама освітня система нині переживає кризу та потребує суттєвого оновлення. Погоджуємося з дослідниками, які зазначають, що процес формування оновленої системи освіти та науки ускладнюється динамікою соціальних змін, що ставить під питання можливість точно прогнозувати, які саме цінності й стандарти поведінки будуть адекватними в умовах швидкоплинного майбутнього (Шуст, Філик, 2019).

З огляду на те, що для українського суспільства політична наука як дисципліна, що вивчає політичні знання, залишається відносно новою і ще не повністю затребуваною, доцільно звернутися до напрацювань західної політичної думки при дослідженні базових політологічних категорій. У сучасних західних дослідженнях політичні знання, як правило, визначаються як міра здатності громадянина надавати правильні відповіді на конкретний набір питань, що базуються на фактичній інформації. Це визначення, запропоноване С. Boudreau та А. Lurіа, підкреслює важливість емпіричної точності в політичних знаннях і акцентує на необхідності обізнаності громадян у питаннях, що стосуються суспільно-політичного життя (Boudreau, Lurіа, 2012).

Політичні знання є ключовим поняттям у дослідженнях політичної комунікації, що підкреслює Л. Хоффман. Вивчення цього феномена базується на демократичній теорії: для ефективної участі у демократичному суспільстві громадяни повинні бути добре поінформовані. Політичні знання можуть охопити різні типи інформації, від загальних громадянських знань і до спеціалізованої інформації про політичні проблеми, кандидатів або структуру політичних процесів. Такий різноплановий підхід до визначення політичних знань свідчить про їхню багатовимірність у контексті демократичного суспільства (Hoffman, 2019).

Політичні знання часто стають об'єктом досліджень як залежна змінна, особливо в контексті впливу медіа на рівень політичної обізнаності громадян. Проте, політичні знання можуть стати не лише об'єктом впливу, але й відігравати ключову роль у якості модератора або посередника в комунікаційних процесах. Зокрема, вони здатні стимулювати політичні дискусії або ж пом'якшувати вплив медіа на політичну участь, сприяючи усвідомленому й активному залученню громадян у політичне життя (Hoffman, 2019).

Дослідники класифікують політичні знання на дві основні категорії: загальні та конкретні. Загальні знання охоплюють теоретичне розуміння політичної системи та процесів, тобто знання про структури, інститути, ключових акторів політичної системи. Це знання базових теоретичних концептів: держава, влада, політика, демократія, політичні партії, вибори, парламент, уряд тощо. Конкретні ж знання стосуються поточного політичного процесу, актуальних політик, проблем, партій, політичних лідерів і представників політичної еліти, що впливають на сучасну політичну ситуацію (Pastarmadzhieva, 2024).

Аналізуючи англомовну наукову літературу, можемо зазначити, що політичні знання часто розглядаються в контексті їх зв'язку з демократією, громадянською освітою та свободами. У наукових колах ці знання нерідко ототожнюються з поняттями «демократичних знань» і «громадської освіти», що підкреслює їх важливість для функціонування громадянського суспільства та підтримки демократичних процесів. Політичні знання є невід'ємною складовою формування свідомого громадянина, здатного брати участь у політичному житті та реалізовувати свої права та свободи.

Більшість дослідників дотримуються думки, що виміряти політичні знання за допомогою стандартних тестів або інших інструментів оцінювання є досить проблематично. Зокрема, як зазначає Л. Хоффман, проблема вимірювання політичних знань полягає в складності їх оцінки подібно до загальних знань, що часто тестуються за допомогою іспитів або тестів IQ. Політичні знання, будучи складним і багатовимірним феноменом, не можуть бути повністю відображені через серію стандартних тестових запитань. Вони проявляються переважно через практичне застосування в процесі виборів, референдумів, опитувань, що робить їх оцінювання значно складнішим (Hoffman, 2019).

З досвіду політичного життя України можна зробити висновок, що подібні проблеми, пов'язані з нерозвиненістю політичних знань, мають місце і в українському суспільстві.

Досить часто, при проведенні соціологічних опитувань, екзитполів або навіть референдумів, результати таких досліджень суттєво відрізняються від прогнозів політиків або фактичних підсумків виборів. Це розходження можна пояснити низкою факторів, серед яких і відсутність стабільних політичних знань серед широких верств населення. Часто громадяни, які беруть участь у подібних опитуваннях, не дають правдивих відповідей на запитання через низку суб'єктивних чинників. Зокрема, емоційний стан респондентів, тиск оточення, вплив соціальних мереж або навіть корисливі мотиви можуть впливати на їх відповіді. Такі фактори суттєво знижують надійність і валідність отриманих результатів, що ускладнює реальне оцінювання політичних настроїв і рівня політичної культури в суспільстві.

Низька результативність участі громадян у політичному житті країни часто є віддзеркаленням їхньої некомпетентності у питаннях, пов'язаних із функціонуванням демократичних інститутів. Така ситуація свідчить про їхню залежність від думок оточення або інших соціальних груп, що є показником маніпулятивності суспільства та недостатньо розвиненої самоорганізації. Крім того, це може бути ознакою низького рівня політичної освіти та відсутності критичного мислення серед значної частини населення.

Отже, перед українським суспільством постає важливе завдання: підвищення рівня політичної освіти та розвитку політичних знань, що дозволить громадянам не лише компетентніше брати участь у політичному процесі, але й зменшити залежність від зовнішніх маніпулятивних чинників. Важливість цієї проблеми стає і в умовах сучасних викликів, зокрема гібридної війни, де інформаційна складова відіграє одну з ключових ролей. Підвищення рівня політичних знань, їх упорядкування та систематизація є важливим завданням, що може бути досягнуте через політичну освіту. Важливо зазначити, що політична освіта тісно пов'язана з громадянською освітою, як у західній політологічній думці, так і в національному контексті. Саме вона відіграє ключову роль у формуванні політично зрілого, мотивованого та патріотично налаштованого члена суспільства. Це завдання набуває особливої актуальності в умовах, коли Україна героїчно протистоїть зовнішньому ворогу. Політично освічені громадяни стають запорукою стабільності суспільства, його політичної культури та національної ідентичності.

На тлі воєнних викликів український народ об'єднався та сформував спільну національну ідентичність, що є значним досягненням у процесі консолідації суспільства. Ця ідентичність формується навколо таких важливих маркерів, як спротив ворогу, взаємодопомога, волонтерство, жертвність, шанування національних символів, дотримання традицій, використання національної мови та єдине ставлення до ключових політичних подій і особистостей, які раніше викликали суперечливе сприйняття в українському суспільстві. Українська нація сьогодні об'єднана спільною метою – захистом своєї Батьківщини, збереженням своєї ідентичності, культури та, найголовніше, життя і свободи своїх громадян (Горінов, Драпушко, 2022).

На думку Шайгородського Ю. «здатність українства до суспільної мобілізації, єднання у відсічі російській агресії є результатом досить тривалого, часто – суперечливого, процесу суспільного розвитку, становлення в Україні громадянського суспільства, усвідомлення його ваги й значущості (Адаптивні зміни поля..., 2022).

Безсумнівно, патріотизм українського суспільства є потужною силою, яка відіграє важливу роль у протистоянні зовнішнім загрозам. Проте, варто звернути увагу на те, що скептичне ставлення до політиків та політичних знань продовжує залишатися частиною ментальних особливостей українського суспільства. Такий підхід має глибоке історичне коріння і потребує особливої уваги з боку науковців та освітян. Політична освіта може стати ключовим інструментом у подоланні цього скептицизму та формуванні свідомого й активного громадянського суспільства.

Виглядає логічним, що «наразі, ймовірно, немає передумов для повернення до традиційного змісту кризи ідентичності, який був характерний для України до російського вторгнення. Однак існує висока ймовірність виникнення нових соціально-політичних розколів через численні людські втрати, міграцію, масове зубожіння тощо. Тому для України

вкрай важливо заздалегідь підготувати необхідні запобіжні заходи, щоб уникнути повторення конфліктів на ґрунті ідентичності, цього разу на основі нових ліній розмежування» (Венгер, Постол, 2023). Ця думка підкреслює необхідність стратегічного підходу до розв'язання можливих кризових ситуацій, що можуть виникнути в майбутньому на тлі соціальних і економічних викликів, які зараз стоять перед Україною.

Формування єдиної української нації є одним із ключових завдань у процесі національної консолідації. Це вимагає не лише підвищення рівня політичної освіти та культури, але й формування усвідомлення кожним громадянином своєї приналежності до політично організованої спільноти, яка відстоює державність України та протидіє зовнішнім загрозам. Важливим є також усвідомлення належності до українського народу, що об'єднує людей як у межах країни, так і за її кордонами. Це дає змогу українцям чітко визначити своє місце в соціокультурному просторі та сприяє формуванню стійкої національної ідентичності (Горінов, Драпушко, 2022), яка є важливим чинником у процесі повоєнного відновлення та подальшого розвитку України. Таким чином, розвиток політичної освіти та культури, усвідомлення приналежності до української нації є ключовими елементами у формуванні сильної, згуртованої нації, здатної протистояти викликам сьогодення і майбутнього. Це усвідомлення не лише зміцнює національну ідентичність, але й закладає основу для сталого розвитку України як незалежної та суверенної держави, що успішно інтегрується в міжнародне співтовариство.

Для глибшого розуміння сутності політичної освіти слід підкреслити, що зміст та методи викладання політичних знань варіюються залежно від призначення таких знань і способів їх використання. Практика демократично розвинених держав свідчить про необхідність застосування не лише теоретичних засобів політичної освіти, але й більш активних методів, що базуються на демократичному стилі взаємодії. Ці методи сприяють самостійному пошуку істини, розвитку критичного мислення, ініціативи та творчості, що є надзвичайно важливими для формування політично свідомих громадян. Серед таких методів виділяють ситуаційно-рольові ігри, соціограму, метод відкритої трибуни, тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу політичних ситуацій, ігри-драматизації та інші інтерактивні техніки (Харечко, 2013). Вони не лише сприяють ефективному засвоєнню політичних знань, але й розвивають здатність до активної участі у політичному житті.

Для забезпечення стійкого переходу до нового суспільного порядку та формування нової якості взаємовідносин між державою і громадянином необхідно, використовуючи засоби освіти, виховувати у молодого покоління повагу до державних символів, надавати глибокі знання з історії України, ознайомлювати з принципами сучасного ефективного державного управління, а також сутністю політичної влади, політичних режимів, виборчих і партійних систем (Пробийголова, 2008). Такі знання є основою для формування громадян, які усвідомлюють свою роль у державі, здатні до критичної оцінки політичних процесів та активної участі у демократичному управлінні країною. Це відтак сприятиме зміцненню демократії та розвитку політичної культури в Україні, що є надзвичайно важливим в умовах сучасних викликів.

Проблемою є той факт що в сучасній умовах зниження рівня освіти в суспільстві взагалі, відсутня потреба та політичне замовлення щодо якісної політичної освіти, адже в сучасній освітніх закладах основний гуманітарний напрямок пов'язаний з національною свідомістю і патріотизмом, а питання політичних знань, інституцій, демократичних традицій приділяється занадто мало уваги, що свідчить про потребу посилення уваги наукового середовища до цієї проблематики. Результатом такої ситуації стає суперечливий стан політичної свідомості в українському суспільстві. Упродовж останніх років ми спостерігаємо тривожну тенденцію щодо дефіциту базових знань про політичні інститути та процеси, що викликає занепокоєння щодо готовності громадян до активної участі у демократичних процесах. Вважається, що основною причиною цього є не лише відсутність систематичної політичної освіти, але й відсутність комплексної політичної стратегії на рівні держави,

спрямованої на розвиток і підтримку політичної культури та інститутів. Ми погоджуємось з позицією дослідників, що «причиною невизначеності в політичних стратегіях є нестабільність та відсутність єдиного бачення всередині правлячої еліти, яка часто підпорядковує свої рішення інтересам певних політичних корпорацій (Зеленько, 2011), але майбутнє повоєнної Україні повинно розвиватись на сталих демократичних та політичних традицій і на основі політичних знань.

Політичні лідери повинні усвідомити необхідність розробки комплексних та узгоджених підходів до програм розвитку політичних інститутів і політичної освіти. Важливо залучати громадськість до обговорення, інформування та активної участі в політичних процесах. Це дозволить підвищити рівень політичної культури та свідомості серед громадян. Політично освічене населення стане основою для подальшої демократизації українського суспільства, подолання корупції та створення міцних демократичних інститутів, що є необхідними умовами для інтеграції України до ЄС та НАТО.

Результати соціологічного опитування, проведеного в липні 2024 року Центром Разумкова за підтримки Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, свідчать про перспективи активізації політичних процесів і подальшої демократизації українського суспільства. Це дослідження було здійснено в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується USAID і реалізується в Україні. Важливо підкреслити, що результати опитування демонструють зростання підтримки демократичних цінностей серед українського населення. Згідно з опитуванням, 61% респондентів вважають демократію найбільш бажаним типом державного устрою для України. Підтримка демократичних принципів значно зросла порівняно з 2021 роком, тобто до початку повномасштабної війни. Це свідчить про зростання усвідомлення важливості демократії в умовах кризової ситуації. Примітно, що 47% опитаних, обираючи між свободою та матеріальним достатком, надають перевагу саме свободі, що підкреслює високий рівень ціннісної орієнтації на свободу, тоді як лише 24% віддали перевагу матеріальному достатку. Ще одним важливим результатом опитування є те, що 67% респондентів упевнені, що найкращі часи для України ще попереду. Це свідчить про оптимістичні настрої серед українців щодо майбутнього країни. Також значно зросла впевненість у можливостях для майбутніх поколінь отримати освіту, роботу та інші соціальні послуги, що є позитивним сигналом для соціального розвитку України. Варто звернути увагу й на те, що 76% респондентів ідентифікують себе з українською культурною традицією, що є суттєвим зростанням порівняно з 2006 роком (56%). Це свідчить про посилення національної ідентичності в умовах війни. Водночас частка тих, хто ідентифікує себе з російською культурною традицією, значно знизилася з 11% до 0,5%, що підкреслює зміну культурних орієнтирів українського суспільства в умовах військової агресії з боку Росії (Свобода понад усе, 2024).

Ми погоджуємось із дослідниками, що «і соціологічні опитування, і експертні оцінки, і державно-політичні напрацювання фіксують тенденцію до подальшої консолідації громадян України, суттєві трансформації в структурі національної ідентичності, що відбуваються на фоні зростаючих зовнішніх загроз і збройної агресії» (Волянчук, Ладний, 2023).

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що політична освіта потребує особливої уваги як на рівні розробки понятійного апарату, так і щодо змістового наповнення. Це передбачає необхідність ретельного підходу до формування програм політичної освіти населення, впровадження спеціалізованих навчальних курсів, а також підвищення усвідомлення важливості політичної освіти серед політиків і представників громадянського суспільства. Лише за таких умов можна забезпечити ефективну підготовку громадян до активної участі в політичному житті, що є необхідною передумовою для формування зрілого, відповідального та політично свідомого суспільства.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що наявність політичних знань є не лише необхідною умовою для демократичності суспільства, але й основою для забезпечення активної й усвідомленої участі громадян у політичному житті.

Важливо враховувати, що історичні, національні, культурні, економічні та політичні передумови суттєво впливають на процес набуття та використання політичних знань в Україні. Ці чинники повинні бути інтегровані в освітні програми та процеси навчання, щоб сприяти ефективному формуванню політичної культури в українському суспільстві.

На основі аналізу наукових підходів, можна констатувати, що в англomовній науковій літературі домінує підхід, згідно з яким політичні знання ототожнюються з громадянською освітою, свободами та демократією. Проте, на нашу думку, такий підхід не повністю охоплює складність і багатогранність досліджуваного феномена, особливо в контексті українських реалій, де політичні знання мають додатковий вимір, пов'язаний із специфічними викликами й умовами, з якими стикається українське суспільство.

Зважаючи на той факт, що інформаційні маніпуляції та дезінформація суттєво впливають на рівень політичних знань та їх ефективність, що проявляється, зокрема, у виборчих процесах та референдумах, пропонується розробити та впровадити навчальний курс, який би об'єднував знання про політичні процеси та події, демократичні цінності, традиції та процеси України зі знаннями про інформаційні загрози, методи їх подолання та правове регулювання відповідних процесів.

Запровадження такого комплексного курсу дозволить значно підвищити рівень політичної, інформаційної та правової освіти в суспільстві, особливо серед молоді, що стане основою для формування стійкої національної ідентичності української нації. У попередніх дослідженнях ми акцентували увагу на необхідності підвищення рівня правової, громадянської та інформаційної освіти (Драпушко, Горінов, 2023). У цьому контексті цілком погоджуємось із науковцями, які наголошують на нагальності питання організації ефективної «взаємодії громадянського суспільства з системою забезпечення інформаційної безпеки України» (Череватюк, 2022). Лише інтеграція вищезазначених напрямків досліджень і тематик може забезпечити адекватну відповідь на сучасні виклики інформаційного, безпекового, політичного та правового характеру.

Очікуємо, що подальші наукові дослідження сприятимуть розробці більш конкретних рекомендацій щодо розуміння досліджуваних понять і їхньої ролі у формуванні національної ідентичності української нації, а також підвищення рівня політичної освіти та культури українців. Ці рекомендації будуть мати вирішальне значення для забезпечення стійкості й розвитку демократичних процесів у державі.

Використані джерела:

1. Горінов, П. В. (2024). Адміністративно-правове регулювання гарантій незалежності суддів: принципи, процедури та стандарти: монографія. Київ : Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 288 с.
2. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. (2022). Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Юстиція». Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf>
3. Hoffman, L. (2019, July 29). Political Knowledge and Communication. Oxford Research Encyclopedia of Communication. Retrieved, from <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-109>.
4. Boudreau, Ch., Lupia, A. (2012, June 05). Political Knowledge. Cambridge Handbook of Experimental Political Science. Retrieved, from <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-handbook-of-experimental-political-science/political-knowledge/8B2B59CF648FD84BCADD20D97A8AF> (дата звернення: 25.08.2024).
5. Pastarmadzhieva D. (2015, January). Political Knowledge: Theoretical Formulations and Practical Implementation. Trakia Journal of Sciences, Vol. 13, Suppl. 1:16-21. Retrieved, from <http://tru.uni-sz.bg/tsj/Vol.%2013,%202015,%20Suppl.%201,%20Series%20Social%20Sciences/SF/SF/reg.razv/D.Pastarmadjieva.pdf> (дата звернення: 25.08.2024). DOI: 10.15547/tjs.2015.s.01.004
6. Зеленько, Г. (2011). Політичні знання чи політична наука? Політичний менеджмент. № 6. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/zelenko_politychni.pdf (дата звернення: 25.08.2024).
7. Харечко, І. (2013) Політична освіта як чинник ефективного функціонування механізму участі громадян у прийнятті політичних рішень. Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. № 1. <https://social-science.uu.edu.ua/article/994>
8. Рафальський, О. О., Майборода, О. М. (Ред.) (2023) Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 672 с.

9. Пробийголова, Н. (2008) Політична освіта як складова політичної соціалізації молоді. Політичний менеджмент. № 1. С. 128-137.
10. Більшість громадян України вважають за необхідне мати знання про політику – опитування. (2023). <https://en.interfax.com.ua/news/press-conference/944562.html>
11. Горінов, П. Драпушко, Р. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки Української держави. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf
12. Венгер, О., Постол, О. (2023). Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни. Філософія політики. № 16(93). С. 95–102. DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-10>
13. Свобода понад усе: українці ставлять демократичні цінності вище за матеріальний достаток – результати дослідження Центру Разумкова. (2024, липень 24) URL: <https://dcss.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-tsentru-razumkova/>
14. Волянчук, О., Ладний, Ю. (2023). Етнополітика та національна стійкість в умовах війни. Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, № 22 (34). <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2023.34.08>
15. Шуст, Н. Б., Філик, Н. В. (2019). Інновації в освіті: соціокультурний вимір. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. № 1. С. 144–150.
16. Горінов, П. В. (2023). Правова освіта в умовах дії воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 1. http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/1.pdf
17. Драпушко, Р. Г., Горінов, П. В. (2023). Роль викладання юридичних дисциплін у процесі модернізації системи освіти в Україні в умовах безпекових викликів. Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу. № 1. С. 188–191.
18. Череватюк, В. (2022). Взаємодія громадянського суспільства з системою забезпечення інформаційної безпеки України в умовах Євроінтеграції. Правова свідомість і правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: колективна монографія / за заг. ред. О. Макеєвої. Тернопіль: Осадца Ю. В. 172 с.
19. Бабкіна, О. (2011). Політико-правова культура демократичного типу: проблеми формування. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, Вип. 5, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2011_5_3

References:

1. Gorinov, P. V. (2024). *Administratyvno-pravove rehulivuvannia harantii nezalezhnosti suddiv: pryntsyipy, protsedury ta standarty: monohrafiia* [Administrative and legal regulation of guarantees of judicial independence: principles, procedures, and standards: monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo Ukrainського derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. 288 p. [in Ukrainian]
2. Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. (2024). *Proiekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Justytisia»* [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the «Justice» working group]. Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf> [in Ukrainian]
3. Hoffman, L. (2019, July 29). Political knowledge and communication. Retrieved from <https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-109>
4. Boudreau, C., Lupia, A. (2012, June 05) Political knowledge. Retrieved from <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-handbook-of-experimental-political-science/political-knowledge/8B2B59CFCDF648FD84BCADD20D97A8AF>
5. Pastarmadzhieva, D. (2015, January). Political knowledge: Theoretical formulations and practical implementation. <http://tru.unisz.bg/tsj/Vol.%2013,%202015,%20Suppl.%201,%20Series%20Social%20Sciences/SF/SF/reg.razv/D.Pastarmadzhieva.pdf>
6. Zelenko, H. (2011). Politychni znannia chy politychna nauka? [Political knowledge or political science?]. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/zelenko_politychni.pdf [in Ukrainian]
7. Kharechko, I. (2013). Politychna osvita yak chynnyk efektyvnoho funktsionuvannia mekhanizmu uchasti hromadian u pryiniatti politychnykh rishen [Political education as a factor in the effective functioning of the mechanism of citizen participation in political decision-making]. <https://social-science.uu.edu.ua/article/994> [in Ukrainian]
8. Rafalskyi, O., & Maiboroda, O. (Eds.). (2023). *Adaptyvni zminy polia Ukrainy v umovakh viiny* [Adaptive changes in Ukraine's field during the war: monograph]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa. 672 p. [in Ukrainian]
9. Probyyholova, N. (2008) Politychna osvita yak sklad politychnoyi sotsializatsiyi molodi. Politychnyy menedzhment. № 1. S. 128-137 [in Ukrainian]
10. Bilshist hromadian Ukrainy vvazhaiut za neobkhdidne maty znannia pro polityku – opytuvannia [The majority of Ukrainian citizens believe it is necessary to have knowledge about politics – survey]. <https://en.interfax.com.ua/news/press-conference/944562.html> [in Ukrainian]
11. Gorinov, P., Drapushko, R. (2022). Stanovlennia natsionalnoi identychnosti ukraintsiv yak osnova natsionalnoi bezpeky Ukrainskoi derzhavy [The formation of Ukrainian national identity as the basis of national

security of the Ukrainian state]. Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal, No 10/2022. http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf [in Ukrainian]

12. Venger, O., Postol, O. (2023). Formuvannia politychnoi svidomosti v umovakh povnomashtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Formation of political consciousness during the full-scale Russian-Ukrainian war]. <http://humstudies.com.ua/article/view/288988/282600> [in Ukrainian]

13. Svoboda ponad use: ukraintsi stavliat demokratychni tsinnosti vyshe za materialnyi dostatok – rezultaty doslidzhennia Tsentru Razumkova (2024, lypen' 24) [Freedom above all: Ukrainians prioritize democratic values over material wealth – results of the Razumkov Center study]. <https://dcss.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-tsentru-razumkova/> [in Ukrainian]

14. Volianiuk, O., Ladnyy, Yu. (2023). Etnopolityka ta natsional'na stiykist' v umovakh viyny. Naukovyy chasopys UDU imeni Mykhayla Drahomanova. Seriya 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsial'no-politychnykh dysyplin, № 22 (34). <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2023.34.08> [in Ukrainian]

15. Shust, N., Filik, N. (2019). Innovatsii v osviti: sotsiokulturnyi vymir [Innovations in education: sociocultural dimension]. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv, No 1, 144–150. [in Ukrainian]

16. Gorinov, P. (2023). Pravova osvita v umovakh dii voiennoho stanu v Ukraini [Legal education under martial law in Ukraine]. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii, No 1. http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/1.pdf [in Ukrainian]

17. Drapushko, R. H., Gorinov, P. V. (2023). Rol vykladannia yurydychnykh dysyplin u protsesi modernizatsii systemy osvity v Ukraini v umovakh bezpekovykh vyklykiv [The role of teaching legal disciplines in the process of modernizing the education system in Ukraine under security challenges]. Modernizatsiia pedahohichnoi osvity u hlobalnomu vymiri bezpeky sotsialno-turbulentnoho svitu, No 1, 188–191. [in Ukrainian]

18. Cherevatiuk, V. (2022). Vzaiemodiia hromadianskoho suspilstva z systemoiu zabezpechennia informatsiinoï bezpeky Ukrainy v umovakh Yevrointehratsii [Interaction of civil society with the system of ensuring information security of Ukraine under conditions of European integration]. In O. M. Makeieva (Ed.), Pravova svidomist i pravova kultura v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva: kolektyvna monohrafiia (pp. 1–172). Ternopil: Osadtsa Yu. V. [in Ukrainian]

19. Babkina, O. (2011). Polityko-pravova kul'tura demokratychnoho typu: problemy formuvannia. Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsial'no-politychnykh dysyplin, Vyp. 5, 5–10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2011_5_3 [in Ukrainian]

Pavlo Gorinov,

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Director, Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*

Oleksander Yaroshenko,

*graduate student of the Educational and Scientific Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*

Political Knowledge as a Factor of National Consolidation and Fighting Information Threats

The article provides a theoretical analysis of the current level of political knowledge of Ukrainian society with an emphasis on their role in national consolidation in the face of new informational and security challenges inherent in hybrid warfare. The main ways of strengthening political education, legal awareness and information literacy, which are key to ensuring national stability and consolidation of Ukrainian society in the conditions of military aggression, are highlighted. The peculiarity of hybrid war is its complex nature, which includes the use of military, political and informational means aimed at undermining national security both within the country and on the international arena. Considering these challenges, the authors emphasize the need to develop scientific and practical recommendations for increasing the level of political knowledge of the population, which, in turn, will contribute to the formation of a stable political culture and the unification of Ukrainian society on the basis of a common national identity.

The topic of political knowledge, political education and culture is one of the key variables in the research of the science of political science, democratic processes and political communication, which gives it significant scientific and practical importance in the context of protecting the interests of the state in the political sphere. The study indicates that political knowledge is a complex political phenomenon, the development of which requires systematic work through the tools of political education, democratization of public life, and self-organization of civil society with the involvement of existing political and public institutions. Based on the results of the research, it is proposed to introduce a training course that will contribute to the formation of the political culture of society and the acquisition of political knowledge. This course should combine knowledge of political processes and events, assimilation of democratic European values and traditions of Ukraine, as well as consider the issue of informational threats, methods of their neutralization and legal regulation of relevant processes. The need for conducting a systematic information campaign regarding countering the enemy in the information sphere and consolidating society on the basis of common values and goals in opposing the invader has been identified.

Key words: *political education, political knowledge, political phenomenon, national consolidation, democratization of social processes, state formation, national identity, informational challenges.*